

AL LIKETAER, AL LOGOTAER HAG AN EVNED MARVAILHUS ALL

AL LIKETAER HA/PE AL LOGOTAER ?

Meur a wech e vez klevet anv eus un evnig ha ne gaver roud ebet deus outañ, peurvuiañ, er rolloù savet gant tud a skiant pe evnetaerien ha labousetaerien a vicher - mar'd eo ur vicher evneta pe labouseta kemen-se evelkent ! -, nag ivez hervez termenadurezh al lapoused, pa n'eo hemañ ken unan diwar faltazi, sur a-walc'h, sed un evn-hud bennaket pe ul lapous misterius, da vihanañ atav, ha bout ur gwir lapous evit hiniennoù all koulskoude.

Al « liketaer » eo anv an evn-se ganeomp, evel a vez klevet lavaret 'kosteze Karaez hag ar Poher dre vras : distaget e vez [like'tè:r] 'kosteze Poullaouen hag an dro, da skwer, e-tu hanternoz ar c'hanton, en tu-mañ d'ar ster (Yer) a zispartiv hon brezhoneg mod Treger diouzh an takad all 'lec'h ma vez palatalizet pe staonekaet K kalz pe nebeut, en dan d'ar ster ha da gêr Gareiz, evel a vez lavaret, sed disklipet [lice'tè:r]¹ eno ; pellikoc'h war du reter Kerne-Uhel e vez klevet, da c'houzout, ur stumm all gant an taol-mouezh war an eil silabenn ([li'cetèr]), evel a vez kont lies gwech gant an anvioù deveret en « -aer » (gw. « pesketaer »² pe « pilhaouaer », « pitaouaer » ha kement so).

Petra eo hemañ, avat, war veno an dud ?

Ul lapous pe evn preizh (« prei »), laouen, mes unan diwar faltazi ar bobl, spontus kentoc'h eget burzhudus en ur mod, spouronus zoken evit darn pa gustum hemañ (pe ba gustume kentoc'h, hervez kont ha kredenn ar re gozh) kas ar vugaligoù, ar merc'hedigoù ispisial, gantañ kuit e-barzh an aer... da veuziTM anezhe pe da ren anezhe etrezek an dour :

« al liketaer a gas ar merc'hed bihan d'ar ster ! »

Klevet 'm eus ivez un doare all da lavaret tost da vad ar memes tra (hemañ gant tud eus Poullaouen ivez), mod ur rismadell pe un dra bennaket klevet a-gozh ha dezrevellet dre'n eñvor, a-nes gouzout hiroc'h avat :

« al liketaer a gas ar maouezigoù d'ar ster ! »³

Sed aze eta pezh a vefe gallet ober anezhañ un evn « tabou » (peotramant « tapu », ma ranker mont diouzh doare-orin ar ger-se deuet deomp eus Tahiti !), un tamm bennaket er memes mod ma veze klasket pellaat bugaligoù ha merc'hedigoù diouzh dañjer an dour, bir (biez) melin hag all, en ur ober aon dezho gant gwall vrud an nadoz-aer⁴ (anvet « marc'h-aer » ganeomp avat) pe ar wrac'h, kevreet houmañ gant an dour dalc'hmat⁵...

Eus pelec'h e teu ?

Kaer gouzout 'tegas ar poz « liketaer » so^{TMj} a-walc'h eus ar ger kozh « lik » (evel pa lavared « breur lik », sed digloareg – e-giz ar c'haezh J. Conan kent ba abati « Bopor » –, pe en ul lavaradenn gozh evel « kloareg ha lik ») ha kel eus ar gerioù savet diwarnañ, evel « likaouiTM » (un dra bennaket evel « lorbiTM » pe « dilorbiTM ») ha « likaouer » (un tamm e-giz ur « pitaouaer »), *libertin*, poz Gregor Rostrenen evit hemañ... Kement ha lavaret e c'hall bezañ e vefe bet gant ar ger-se ar ster « merc'heta », mes kentoc'h « gwall verc'heta », c'hoari da fall, mar kredan lavaret.

Evit tud zo, kosteze Karaez, e vefe al « liketaer » un tammig lapous-preizh ken, anvet ar c'hiz-se en un doare diresis a-walc'h, avat, ha se zo kaoz 'm boa roet an droidigezh « tiercelet⁶ » ivez en ur ober meneg anezhañ e-barzh

¹ Klevet digant tud eus Karaez (Albert Trevidig hag e wreg Maï Ofret, da skwer), koulz hag eus Poullaouen (evel Pier Mell, Ifig Pichon...), holl bet ganet etre 1910 ha 1920 bennaket.

² Gw. skwer ar ger « pesketaer » en Atlas nevez Yann an Du, *NA* pelloc'h (2001 – kartenn n. 521), ma vez kavet an eil doare (taol-mouezh fin) e Poullaouen, Plonevel, Plourac'h, Lokarn... hag egile (taol-mouezh war an eil silabenn diwezhañ) e traoTM ar c'hanton : Kleden-Poher, Motreñv... Ha memes tra a-walc'h er broioù all, Treger ha Leon...

³ Gw. Favereau F 1992. *Geriadur...* (p. 480), & loketaer /loketè:r/ (Plufur T, hervez Y.E. Korr & Riwanon Kervella)

⁴ Gw. Gros J 1970 (p. 372) : « An nadoz-(n)aer a wri an daoulagad, la libellule coud les yeux (*se dit aux enfants pour les éloigner des rivières*) »...

⁵ Gw. Favereau F 1992, *op. cit.* (p. 319) : « N'es ket tost d'an dour pe ar wrac'h a gasso ahanous » - ha traoù all bet klevet ganin : gwrac'h ar puTMs, ar ster (& nl. Guernangroach...)

ma geriadur, ur gomz ken diresis all en galleg, 'keta, pa dalvez kement hag ur falc'hun pe sparfell, bihanoc'h par eget perez, pezh a jaoz a-walc'h ouzh ar pezh a lavare hiniennou eus Kareiz diwar e goust :

« al liketaer zo ur sparfell bihan. »⁷

Evit kello troidigezh *tiercelet*, dres, e vez kavet *logotaer* er geriadurioù a bell zo, da skwer e-barzh geriadur galleg-brezhoneg ar Gonideg, adwelet gant Troude⁸, koulz hag e-barzh hini F. Vallée⁹...

Padal, evit tud all am eus bet tro da astenn ar gaoz gante war-fed an dra-se, Poullaouaniz d'an nebeutañ, e ve arabat kemmeskañ al liketaer marvailhus pe estlammus-se – sed « burzhodus » en ur mod – gant ul lapousig all, anavezet-kaer hennezh, hag eo al « logotaer », distaget [logo'tè:r], peotramant ivez [lo'gotèr] (gw. notenn 2), sed *Falco tinnunculus*, anvet en galleg *faucon crécerelle*, a-wechoù ivez *émouchet*¹⁰ en galleg (diwar *mouches*, sañset), ha da dostaat d'ar ger kembraeg « llygotwr » a lavar ar memes tra ivez (*mouse-catcher*, en saozneg).

Gwelet e vez forzhig deus outo e-barzh an dro, kostez Koad Freo paneve ken, o plavañ pe o troidellat pellig amzer a-barzh plujañ ha plaouiañ un dapadenn pe – pos P.M. – ur « vouetadenn » bennaket, logodenn pe vulorgenn :

« al logot(a)er a gouev 'vel ur min [= maen] warnehe. »

SPARFILLI TOUT ?

War veno an dud am eus bet tro-gaer da c'houlennata pe int'rojiTM diwar-benn doare al lapous-se, n'eo ket tre kennebeut ur « sparfell », evel a vez gwelet 'barzh ar vro, war-bouez ali unan bennaket evelkent, pa n'eo ket ali an holl. « Sparfilli » a vez graet eus al lapoused-preizh a raer *éperviers* anezho en galleg, ha meur a seurt deus oute :

- « sparfell »¹¹ a vez lavaret dre vras, dreist-holl el lavaradennoù diwar-benn patrom pe skwer en evn preizh, evel er frazennoù-mañ bet klevet ganin¹² : « hemañ - ar sparfell, distaget ['sparvəl]¹³ - eo an diaoul en o mesk » (spontet gantañ an holl lapoused all, neketa) ; « degoue'et eo se 'vel d'ur sparfell pa gouev a-blom war an durzhunell... » (P. Mell) ; « n'eus ket kalz a sparfilli ken »...

- « sparfell bras » (« sparfell » o vezañ ur ger gourel, se zo sklaer deomp) eo anv - anavezet-kaer - al lapous anvet *buse* - Buteo buteo - ha, tu pe du kenkoulz-all, « barged », « burtul », « skoul »... : « ar sparfell bras a vez alies 'us d'ar wantenn é troiTM uhel-mat » (Poullaouen) ; « ar brasañ, a so^{TMj} din, eo ar sparfell-se, lesanvet al liketaer » (Poher)...

- « sparfell glas » a vefe ar ouenn anvet *busard cendré* - Circus pyrargus - pe *busard Saint-Martin* - Circus cyaneus - ha hemañ ur poz klevet ganin en ur gontadenn (« tri sparfell glas ») ha dreist-holl klevet ha lennet digant J.L. Rolland, marvailher brudet Kerne-Uhel¹⁴, ma vez gwelet mab an aotrou Toulgoad aet da « sparfell (glas) », dre vertuz ar cheñchidigezh hud, evel a veze gant Marzhin¹⁵ : « un' anehe a vo hoc'h mab » (89), ha « desket dezañ ar vicher en tu all d'ar pezh a ouzon » (89), ma lavar a-walc'h : « me'h ay en sparfell glas » ha, gant se, « chaseal pezh a gar » (92)¹⁶...

- ar « sparfell gwenn » a c'hallfe bezañ an eil pe eben eus an div ouenn rouez-se, n'ouzon ket kaer, pa'm eus klevet unan o laret din kent : « gwelet 'm eus ur sparfell gwenn ba bourk Poullaouen » !

- memes mod a-walc'h evit fed « sparfell al lannioù », evel a vez anv anezhañ kostez Kallag ha dreist-holl e lanneier Lokarn, ur ouenn *busard* ha n'eus ket kalz deus oute ken, 'm eus aon :

⁶ *Tiercelet / (Fauconn.) Mâle de certains oiseaux de proie plus petit d'un tiers que la femelle. Tiercelet de faucon, d'épervier. – Absolt. Faucon mâle.* (Petit Robert 1, 1987, p. 1963).

⁷ Gw. Favereau F 1992, *op. cit.* (p. 480)

⁸ Gw. Embannadur Troude, 1888.

⁹ Gw. **Geriadur Bras** Vallée (p. 739)

¹⁰ *Emouchet* : « Nom usuel de divers petits rapaces, en particulier de la crécerelle » (Petit Robert 1, 1987, p. 628).

¹¹ Ho pet so^{TMj} eo anvet Sparfell (gw. nf Sparfel) ar gwall veleg o c'hoari « ar mestr » e pezh-c'hoari Naig Rozmor, kement ha diskouez dre e anv end-eeun e venn debriTM e verour...

¹² Gw. Favereau F 1992, *op. cit.* (p. 694)

¹³ Gw. NA 223/78 not. : /'spalfər/ 'épervier' eme Lokarnis...

¹⁴ Jean-Louis Rolland (gw. J. Philippe, **War roudoù Merlin e Breizh**, Mouladurioù Hor Yezh, 1986, p. 11-21...)

¹⁵ Er gontadenn-se, « An aotrou Toulgoad » (JLR 92) e kaver roudoù e-leizh eus ar "*métamorphose druidique*" : « me'h ay en sparfell glas » (94), « fenez 'vin ur c'hi » (96), « me 'vo en marc'h » (id. - ha luz gant ul "Leonard" !), « faot 'ven silienn... ki-dour... gad... » (98). Neuze e oa troet an « diaoul » en « ki bras »... E-barzh kontadennoù all e weler loen pe loen « o tont in den raktal ».

¹⁶ Pajennadur eilskrid ar skrid orin (du-mañ)

« sparfell al lannioù a vez é neizhañ ‘kostez Koad Por’h Duot » (ha bout ur gevredigezh pe *asso* da zifenn ar ouenn-se du-hont).
- ar « sparfell moan » eo an *épervier d’Europe* - *Accipiter nisus* - anavezet gwall vat hennezh ha mesket gant al logotaer a-wechoù ; setu ar pezh am eus klevet diwar e goust : « ar sparfell moan hardi ha laer ! » ; « hemañ ‘teu ‘ras ar girzhier pe an douar ha sourpren al lapoused ».

EGLED HAG ERIGOU...

Na n’eo ket tamm ebet, deomp da c’houzout diantao, ul lapous par na kar d’ar pezh-mell hini a vez graet anezhañ « an êgl », tre evel ma rae an Uhel e lod eus e gontadennoù¹⁷ (aliesoc’h gwech eget gant ar ger « erer »), anavezet amañ e-giz-mañ, evel e lec’h all, diwar an hengoun dre gomz (oc’h ober meneg eus Menez Are lies gwech), koulz ha dre skrid ha kement so :

« an êgl a gas deñved ha bugale ‘barzh e dreid pe e skilfoù... »¹⁸

Remerket ‘m eus, dres, e-serr lenn pe adlenn kontadennoù Fañch an Uhel, meur a dro zoken, e oa ar pikol lapous-se, anvet « êgl » eta peurliesañ, skoazeller ur majisian bennaket, peotramant ar wrac’h kozh a gar vad da hini pe hini eus tudennoù ar gontadenn, a-benn dougen anezhe eus an eil bed d’egile, sed eus ar bed-mañ d’ar « bed all » (gw. *Index général ML III,453*).

Kavet e vez ar ger « er », er c’hontrol, e-barzh gwerzioù zo eus **Barzas-Breiz** Kervarker :

« Pa oann em bez ien, hunet dous ;
‘Kleviz ann er ‘c’hervel, enn nouz »

& « He erigou hen a c’halve »... (« Diougan Gwenc’hlan », III, p. 21).

Ho pezet so^{TMj} a-hend-all e vez kavet roud eus an « erer » (pe « eryr » en kembraeg) e-barzh ar **Mabinogion**, a-ziwar-benn Leu : « ha kemer e nij e doare un erer » (troidigezh Abeozen¹⁹).

SKOUL PE SKLOUF

Un anv all zo avat hag a c’haller tostaat da hini ar re-mañ all : ar skoul. E broioù zo, kostez Kerne-Izel, e vez implijet evit envel ul lapous-preizh pe, hervez tud zo, ar « sparfell bras » end-eeun (*buse* en galleg), sed kostez Kastellin pe ar C’hap (er stumm « skol »²⁰ - ‘le’ma vez lavaret /sku:l/ eus skol, moarvat).

Hervez J. Gros²¹, avat, e vefe un evn-preizh all anvet *milan* (*Milvus milvus*) ; hogen ne gav ket din e ve gwelet kalz deus outo er vro-mañ²². Padal ne ro skwerioù eus e implij nemet evit ar ster figuret, kontet kozh gantañ (ha se zo kaoz e lak ur steredenn dirak ar pennger « skoul ») :

***SKOUL (M.)** *milan (employé autrefois au sens de croquemitaine).*

Setu amañ an div lavaradenn roet da skwer, er ster figuret (S F = *sens figuré*) :

N’it ket da hopal ha da huchal evel-se diouz ar beure, petramant e viot tapet gand ar skoul, *n’allez pas crier et brailler comme cela le matin, sans quoi vous serez pris par le milan (se disait aux enfants).*

Gwell eo deoh nompaz chom da lavared traou evel-se ; mond a raio ho tevez gand ar skoul²³, *il vaut mieux pour vous ne pas rester là à dire des choses pareilles ; le milan emportera votre journée (vous ne ferez rien de votre journée).*

¹⁷ Gw. *Index Luzel, Contes...*, Maisonneuve & Larose, tome III, p. 453...

¹⁸ Klevet digant P. Mell (& gw. **Planedenn** n. 13-14, 1982-1983)

¹⁹ Abeozen, (adembannadenn troidigezh) **Ar Mabinogion**, Mouladurioù Hor Yezh, 1991 (p. 90)

²⁰ Gw. Favereau F 1992, *op. cit.* (p. 682)

²¹ Gros J 1970 (p. 476)

²² Hini ebet zoken, hervez kartennoù levr Peterson R & alii, **Oiseaux d’Europe**, Delachaux & Niestlé, 1954 (& 1981 – p. 90...)

²³ & « aet va devezh gand ar skoul » dindan bluenn J. Konan (**AL LIAMM** n. 117, 1964, p. 419 < H. Bihan)

Da heul e lenner ur pennger all, a-ziwar ar memes ger « skoul » :

« **SKOULAD** (M.) *période de mauvais temps*.

S P [*Sens Propre*] Hemañ eo skoulad ar goukoug, *ceci est le temps des giboulées (d'avril, quand le coucou arrive en Bretagne)*. »

Kavet e vez skwerioù all e-leizh eus ar ger-se, « skoulad », o talvezañ kement ha barrad pe kaouad... en brezhoneg Treger (gw. J. Gros adarre), koulz hag e brezhoneg Leon : « ur skoulad erc'h, skorn... », « skoulajou »...

Mesket e vez zoken gant ur ger all, « skourrad » (ha posubl e ve diwar « skourr ») : « ur skourrad avel, glav » (implijet e goueled Leon hag enez Eusa, da skwer). Pezh n'eo ket marzh, evit glav diantao, pa lavarer « glav keuneud » eus an diveradur a-ziwar delioù ar gwez...

E brezhoneg ar Poher eo disheñvel an traoù un tammig bihan, evel am eus bet tro da ziskouez em geriadur²⁴: « skoulad » a sinifi dreist-holl un taolad louzoù-fall pe louzeier o c'hronnañ pe 'konkeuriTM parkeier, deut da greskiTM founnus-mat hag a-bezh (da skwer, « ur skoulad alc'hwejjenn » - al louzoù a vez graet anezho « alc'hwezenn » & « alc'hwedenn » pe « raonell », en galleg *ravenelle* – peotramant « ur skoulad sklaerig » ha kement so...).

Padal, pa vez anv eus gwall amzer miz Ebrel, pe se (ha tre bete miz Mae), hag e vez lies gwech, bep bloaz a-walc'h zoken, e vez lavaret « skoulfad ar goukoug » (distaget ['skulfəd/t]), pezh a dle bezañ ur vetatezenn diwar « skouflad » (er memes mod ma vez disklipet « skloum » evit « skoulm »²⁵), troet ganin kent *soubresaut de l'hiver* (& gw. nevez klevet ganin : *hir(i)o 'ma komañsamant skoulfad ar goukoug*). Ul lavaradenn houmañ hag a glever, dreist-holl d'ar penn-bloaz-se, pa vez yen ha gleb an amzer, goude bet bravoc'h ha tommoc'h, eus bro Kareiz ha kostez Kallag (en e stumm « skoulfad ») pe hiroc'h, da vetek Treger, ha posubl e ve er stumm roet gant J. Gros (« skoulad ») ha D. Giraudon (« skoulad ar goukoug »)²⁶. Mes klevet 'm eus ivez un dro-lavar kontrol, « ur skoulfad tommijenn » (Poher), pezh a ziskouez a-walc'h en deus ar ger « skoulfad » ur ster diresis a-walc'h, evel barrad...

Setu amañ ivez ar bomm savet gant Picard en e son « O lo le », ma ra anv eus al lapous anvet « skoul » :

O lo lé, o lo lé, o lo, lé, o lo lé,
Askell ar skoul 'us d'am fenn,
O lo lo, O !

« Gwerz savet gand Yvonig PICARD
ha dastumet gant hor mignoned
Herve Ar Menn ha Dorig ar Voyer »

1934 (FEIZ HA BREIZ n. 11, p. 478-9
- & gw. ton KROAZ AR VRETONED 1917)

Ur ger kozh eo « skoul », peogwir e vez kavet dre skrid abaoe amzer ar c'h *Catholicon* en e stumm « scoul » (galleg *escouble*, latin *miluus* – gw. troidigezh J. Gros), ha hemañ un anv-den (Scoul, Le Scoul) a vez kavet 'kostez Spezet paneve ken, koulz hag un anv-lec'h (gw. Gwern ar Skoul²⁷...). Kavet e vez da lenn e brezhoneg kozh : « Me yae gant a{r} scoul » (*Amourousted*²⁸ - 1647).

Hag A.G. ar Berr en e studiadenn war an anvioù pesked e brezhoneg²⁹ a ro ar ger « skoul-mor » evel unan eus anvioù al *labbe* e Kerne-Izel.

²⁴ Favereau F 1992, *op. cit.* (p. 682)

²⁵ Favereau F 1992, *op. cit.* (p. 682) & gw. *NA* 471-2 (muiañ a gaver eo « skloum » - KW dreist-holl)

²⁶ Giraudon D 2000, *Traditions populaires de Bretagne – du coq à l'âne* – Yezhoù an evned (p. 45)

²⁷ Favereau F 1992, *op. cit.* (p. 682)

²⁸ *Les Amours du Vieillard*, in *La Destruction de Jérusalem*, Dublin (« Amourousted... », embannet gant R.Hemon & G. ar Menn, 1969, p. 235).

²⁹ Le Berre A.G. 1970... *Ichtyonymie bretonne*, Université de Brest.

Tostaat a c'haller kement-se ouzh ar c'hembraeg, pa gaver ar ger « ysgwfl » (troet *prey* – sed prei(zh) ! – mes el liester « ysgylfion » *rapacious animals*, evel ar stumm all « ysglyf »...³⁰) hag ar verb « ysglyfio » (& var.), troet *to prey on*, *to snatch*... memes mod a-walc'h hag ar verb brezhoneg « skoulat » a vez kavet pell zo, abaoe geriadur Pelletier (gant ar ster : *dérober*, *ravir*). Da geñveriañ gant ar verb « skloufat » hag an eilstumm (ster iteratif) « skloufeta ».

Rak ur stumm all zo ivez, tostkar moarvat, hag a vez kavet stank e brezhoneg Gwened hag an dro : « sklouf » (gw. un adstumm « skloup », roet gant Ernault er **Geriadurig**³¹, testeniekaet gant Erwan Evenou goude-se), ar ster anezhañ tost-tre (*glouton*), deveret eus ar memes ster orin - *rapace*, hervez an dailh. E galleg bro e larer : *j'ai acheté ça à un sklouf* (marc'hadour sribilhonou er ruiou...).

Setu amañ ar pezh a gaver e stagadenn geriadur Ernault³² (pa ne roe hemañ da gentañ nemet « skloufad », *tranche*, *morceau* – a-ziar « Loth »), pourchaset dezhañ gant Pier er Go³³ :

« **Sklouf** (Bv.³⁴), gourmand ; *skoufetat*, manger avidement ; *skloufoni*, gourmandise. »

A-goshoc'h c'hoazh e kaver un tammig sklêrijenn diwar-benn ar ger « skoul » e geriadur glosouñ Fleuriot³⁵ : « SCUBL /skubhl / Adjective, « rapace », « glouton »... Substantive, « milan »... The metathesis of W [Welsh] *ysglyfio* is found in Br *sklofer* « glouton »... About the pronunciation, cf. Couet scouble, Couet er scouble, Couet er scoufle, ancient villages near Sarzeau and Escoublac, Archives Loire Atlantique - & ref.).

Tammoù munudou all a gaved en embannadenn gentañ ar geriadur hen-vrezhoneg³⁶ :

« **scubl** [ref.] gl. « milo » [...] Comme souvent, le glossateur n'a pas vu qu'il s'agissait d'un nom propre et a pris ce mot pour « *miluus* », « milan », « oiseau de proie », « rapace ». Voc. corn. *scoul* gl. « miluus » ; gall. moy. *sgliuon* [...] ; le français ancien *escouble*, *escoufle* « milan » semble un emprunt au vieux breton. [...] Le sens ancien de *scubl* devait être assez large à une époque ancienne »...

Setu e c'haller soTMjal e oa gant ar ger-se a-gozh (« scubl », deuet da vout « skoul » & « skoufl » / « skoulf ») ar ster preizher, gant sterioù pe adsterioù deveret diwar hennzh.

Diouzh an tu all e c'haller soTMjal ivez en anv den (stank bepred 'kosteiz Treger) *Scolan*³⁷, koulz hag er c'hembraeg-krenn *Iscolan*³⁸, a c'hallfe bout kar avat d'an hen-iwerzhoneg *scál* (« être surnaturel, & fantôme... » - & gw. kembraeg-krenn *ysgwawl* : haroz yaouank – hervez notenn H. Bihan, gw. **KLASK** n. 3, 1996, p. 126).

BARGED HA BARGEDENNOU

Ur ger all a c'haller menegiTM ivez e-skeud komz eus evned preizh, meur a dalvoudegezh d'e anv avat : « barged ». Kavet e vez en un anv lec'h bennaket, evel er Poher end-eeun (Ros-an-barget...). Ne vez ket implijet ken, avat, din da c'houzout, ma rankomp treiTM ouzh al levrioù, peogwir eo testeniekaet kement-se a-gozh, abaoe ar brezhoneg-krenn « barguet » d'an nebeutañ³⁹. Troet e vez peurvuiañ gant ar memes gerioù galleg : *rapace*, & *buse* (lapous-preizh, hag ivez er ster figuret, un den kontet sot...), mes kenkoulz all tammoù koumoul en oabl : « bargedennoù en oabl »⁴⁰.

³⁰ Gw. *Y Geriadur Mawr* 1985 (p. 443-5)

³¹ Ernault E 1983, **Geriadurig brezoneg-galleg** (adembannadur **Brud Nevez**), p. 361.

³² Ernault E 1983, **Geriadurig brezoneg-galleg** (adembannadur **Brud Nevez**), p. 208.

³³ *Ibidem* (p. 63)

³⁴ Bv. = Bas Vannetais, sed Gwened-Izel (gw. Favereau F 1992 : « sklouf ! » Wi)

³⁵ Fleuriot L 1985. *A Dictionary of Old Breton*, Toronto (p. 552)

³⁶ Fleuriot L 1964. *Dictionnaire du vieux breton* (& adembannadenn 1985 – p. 304)

³⁷ Laurent D 1972, *La gwerz da Skolan et la légende de Merlin*, *Ethnographie française* I, 3-4, p. 19-54

³⁸ Fleuriot L & Le Bihan H 1996, *Yscolan*, **Klask** 3, p. 126-8 (& gw. pennad Herve Bihan amañ e-giz-mañ)

³⁹ Gw. Ernault E, *Dictionnaire étymologique du breton moyen* (p. 224)

⁴⁰ Gw. Favereau F 1992 (p. 55), meneget gant D. Giraudon (2000)

Hervez Leon Fleuriot⁴¹ 'tao 'giz 'tao e c'haller tostaat doare ar brezhoneg kozh « barcot » ouzh geriennoù all. Setu amañ darn eus ar pezh a skriv :

« **barcot** (BN lat. 3182, fo 153, col. 2 [...]) gl. « caragios », « sorcier » [...]. *Barcot* a pour correspondants le gall. *barcut*⁴² « kite », « milan », GPC 257, BBCS 1, 20, corn. *barges* RC 37, 166 [...]. Le double sens de *barcot* « sorcier » est certainement ancien, et ce cas n'est pas isolé ; l'exemple le plus connu est le gall. *dryw* « roitelet », rapproché du breton *dreo* au sens de « gai, joyeux », qui paraît garder le nom du « druide » sous sa forme brittonique évoluée. La gl. irl. anc. *dru* *én* .i. « magus auium », expliquant le nom du « roitelet », nous aide à comprendre l'évolution du sens. On verra sous *dorguid* d'autres détails à ce sujet. L'étymologie de *barcot* se trouve GPC 257 (cf. aussi Ann. Bret. 38, 151). Le premier élément *bar-*, apparenté à l'irl. anc. *bergg* « butin, pillard », au gall. *bery*⁴³ « oiseau de proie », GPC 276, n'a rien à voir avec *barr* « branche » [...]; le second élément *-cot, -cut*, qui figure dans le gall. *cudyll*⁴⁴ « faucon », GPC 627, est apparenté à des mots germaniques comme l'anglais *kite* « milan » [...].

Kement ha lavaret deoc'h ema' stag-ha-stag, a-holl-viskoazh, da c'houzout deomp, ha hervez testeni ar yezhoù keltiek kozh, an daou ster a gaver d'an toullad gerioù-se, sed « preizher » ha « sorser » un tamm bennaket, pe loen vil ha drouk tamm pe damm.

AR VAOU HAG AR OUAON

Ur stumm all d'ar seurt evn-preizh diwar faltazi a vez klevet digant Tregeriz, betek hirie an deiz, evel a lavare Yann-Ber Piriou (bomm klevet gantañ en Plouilio, mes klevet e vez e lec'h all ivez, a-dreuz Bro-Dreger) : « honnezh zo bet kludet gant ar vaou » (distaget [vow]⁴⁵ – sed unan bet gwazh eus un evn-preizh bennaket, gant kel ur palfors pe un dra bennaket ar mod-se).

Arabat tostaat ar ger-se, moarvat, ouzh ar furm « wignavaou » a gaver en ur gontadenn gant Fañch an Uhel (« Pég-aze »⁴⁶), pa n'eo din-me ken un adstumm eus kemmadur ar ger « kwignaoua » > « ur c'hwignaoua », pezh a sinifi ur jeu pe ur c'hoari bennaket bet aet da gozh, diwar ar c'hiz a oa gant ar beorien da vont da glask kouignoù en ur ganañ ar c'hiz-se, da vare Nedeleg (gw. « kalanna » an dez kentañ ar bloaz) ; klevet 'm eus anezhañ meur a wech, e-barzh marvailhoù ha kontadennoù eus Kerne-Uhel, distaget « wignaoua » [wi'nowə]...

Padal e Kerne-Uhel, evel e traoTM Treger, e kaver ivez ar ger « ouaon », skrivet « ouañv » a-wechoù (mes distaget [wãw] peurvuiañ), o talvezañ kement ha « jeant » ar marvailhoù hag ar mojennoù, sed un dra bennaket evel *ogre*, peotramant *croquemitaine* : « mont gant ar ouañv du » (eme ar gaoz, e Kerne-Uhel), pe « ouaon ar c'hoad » (hervez barzhoneg Añjela Duval).

Daoust ha ne ve ket kar - hag e ve pellgar - ar ger-mañ gant gerioù koshoc'h evel « Bodou », & « bodu », « Boduu- » (meneget gant Fleuriot⁴⁷ : BODOU, BODUU /bodhw/ « corneille », « épouvantail » [...]) misunderstood by a glossator [...]).

Hervez Fleuriot kent⁴⁸ e oa luziet a-walc'h an traoù avat, pa oa glozet « ardea » (sed « heron » - kerc'heiz), e-gaou avat :

« **bodou** (inédit, Orléans ms 168-145, fo 101-102, un seul folio) gl. « ardea » dans le contexte [...]. Il ne semble pas que le scribe ait compris de quel oiseau il s'agit [...]. Le glossateur a peut-être compris qu'il s'agissait de la « corneille » ; *bodou* semble en effet à rapprocher de *boduu*, *bodou* dans les noms

⁴¹ Fleuriot L 1964. *Dictionnaire du vieux breton* (& adembann. 1985 – p. 79)

⁴² Gw. *Y Geiriadur Mawr*, op. cit. (p. 40 : barcut, & barcutan kite).

⁴³ Gw. *ibidem* (p. 40) : « *bery, eg barcut. KITE »

⁴⁴ Gw. *ibidem* (p. 111) : « cudyll, eg. ll. –od. hebog bychan, corwalch. HAWK, KESTREL » - sed ur falc'hunig, unan bihan eta. Un anv lec'h, « Kudell » (pe « Cudel » - /'cy:dəl/>/cy.dl/) a gaver e parrez Spezet, 'tor ar Menez Du.

⁴⁵ Gw. nf. Vaou (evel ar saver sonioù tregeriad Hyacinthe Le Vaou), kentoc'h diwar « faou » (& Le Faou), marteze.

⁴⁶ Luzel, *Contes...* Maisonneuve & Larose (tome III, p. 412)

⁴⁷ Fleuriot L 1985, op. cit. (p. 403)

⁴⁸ Fleuriot L 1964, op. cit. (p. 88)

propres du C. Redon, ex. *Boduuan*, ch. 105, *Eu-boduu* ch. 243, *Cat-uuodu* ch. 58, etc. [...] *Boduu* correspond au v. irl. *bodb* « corneille » et « divinité guerrière », au gaul. *Boduo-* (*Boduo-gnatus*)... L'irl. moy. *bodhbh* est traduit par « oiseau de proie, vautour » dans Dinneen. »

Ha hervez Christian J. Guyonvarc'h⁴⁹ e oa, war un dro, anv un evn ha hini un doueez vrezel, « *divinité guerrière* » : « *nom de la déesse de la guerre, nommée aussi Morrighu ou Morrigan* » (sed un dra bennaket evel « Rouanes Vras »). Ha lavaret pelloc'h : « *Elle apparaît fréquemment dans les récits épiques ou mythologiques. Bodb est aussi le nom d'un des fils du Dagda* ».

EVNED HA MITOLOGIEZH PELLOC'H

P'emaomp gant ar re-mañoù, brini, ha bout meur a seurt deus oute e brezhoneg ivez⁵⁰, 'h ôñ 'vat, e vez kavet pell muioc'h danvez diwar o c'houst pe a-ziwar o fenn en hengoun kozh pe koshoc'h, ken kontadennoù, lod dastumet kant vloaz so hag ouzhpenn, lod all nevesoc'h ha tre betek an deiz hiziv pe dost, ken mojennoù o tont eus mitologiezh ar Gelted kozh dre ar skridoù kembraeg pe iwerzhoneg...

Petra eo lod an hengoun keltiek, mar'd eus anezhañ amañ, ha lod furnezh ar bobl pe ar sevenadurezh kouer a gaved un tamm bennak dre-holl betek nevez so ? N'eo ket brav gouzout, na lavaret dre sur !

« Pik pe vran... » a vez lavaret⁵¹, hag i evned seblantus - seblant pe sin fall eta - peurliesañ, evel a ouzoc'h. Meur a seurt brini a vez kavet, hervez an dud : « brini bras », « brini bro », « brini tour »... Ne vez ket diforc'het kaer etre an eil brinienn⁵² hag eben (poz Goelo, gouest da rentañ *Corvidae/corvidés*), avat, war-fed kredennoù.

Anv eus bran ha brini a gaver stank a-walc'h er c'hontadennoù a-gozh, evel da skwer e-barzh marvailhoù J.L. Rolland, bewech ma vez ar penndenn pe paotr yaouank an istor en dañjer pe war var eus e vuhez, sinad pe seblant fall gwelet brini (« brini o tourniellat 'us d'ar c'hoad »), ha piked ivez (« piked ha brini 'ragacha 'us d'ar c'hoad »⁵³), peotramant « brini o koagal 'us d'ur wezenn »⁵⁴, hag « un dourni gant ar piked hag ar brini »⁵⁵...

Memes tra kel eus ar vran a vez lennet e kontadennoù Fañch an Uhel, evel ar rimadell-mañ, anavezet-kaer a-hend-all⁵⁶ ha diveget gant div vran⁵⁷ : « fresk eo ? / fresk beo ! ». Ho pet so^{TMj} ivez eus ar « jeant » (pe ouaoTM) « Kolevran »⁵⁸ (sed Koll-e-vran, moarvat bet kollet gantañ ar vran en doa galloud-hud pe pouvoar...), peotramant er gontadenn he anv « Teodor », ma tiskouez an evn - « bran gloazet »⁵⁹ - bezañ « mab ar wrac'h »...

Kemend-all hag ouzhpennig a gaver c'hoazh da lenn e **Barzas-Breiz** er werz anvet « Bran », just a-walc'h (« *ou le prisonnier de guerre* »), un anv da dostaat ouzh ur gêriadenn eus Bro-Leon, Kervran, hervez Kervarker :

« Gant-o ur Vranez-goz louet, / Gant-hi eur Vran iaouank kevret »⁶⁰.

Hag er werz brudet « Diougan Gwenc'hlan »⁶¹ e kaver ivez meneg eus « Morvran goz », ma ra Kervarker anv eus « *la tête du Chef d'armée* ».

Ma taolomp ur sell-lagad en tu all d'ar mor e welomp raktal pegen pinvidik eo, hag eo bet kent, arouezelezh seurt brini el lennegezh keltiek kozh. En Iwerzhon⁶², da skwer, e vez kel eus ur vran - ur mal-bran - o tourniellat (« *hovering raven* »), kement ha kemenn ar marv, un tamm bennaket evl env pe lapous an Ankoù (dre e gan avat).

⁴⁹ Guyonvarc'h C J, *Les druides*, Ouest-France, 1978 (p. 368...)

⁵⁰ Gw. Favereau F 1992, *op. cit.* (& **Planedenn** 1982-83, n. 13-14/65), & gw. *NA* 223-4 (« bran » dre-holl)

⁵¹ « Pik pe vran a gan » (klevet ganin er Poher, evel e lec'h all)

⁵² Cf. *NA* 223/63 (*corbeau*) : Plian - & /224 (*corbeaux* : brini)

⁵³ *Corpus* kontadennoù J.L. Rolland (dornskrivet – p. 35)

⁵⁴ *Ibidem* (p. 42)

⁵⁵ *Ibidem* (p. 71)

⁵⁶ Gw. D. Giraudon (2000), *op. cit.*

⁵⁷ 0,70-71 (p. 70-71)

⁵⁸ 1,93 (& gw. anvioù tud evel : Mallegol & Mallegas - & Berrechar, Piuedat...)

⁵⁹ 1,120

⁶⁰ **Barzas-Breiz** ... (p. 128)

⁶¹ *Ibidem*, p. 22

⁶² Seán Ó Súilleabháin, *A handbook of Irish folklore*, London, 1963 (p. 178)

Koulskoude e ve ret diforc'hañ etre meur a dra, hervez kont, sed labourioù ar spzialisted war an danvez-se. Diouzh un tu ez anavezet ur « sant » e anv Bran, sant Bran, bet roet e anv d'ul lec'h bennaket ha d'ur barrez zoken : Sant-Vran (galleg *Saint-Vran* – 22). Diouzh an tu all e kaver haroz⁶³ eil levr (« kenk » pe « skourr ») ar *Mabinogion*, e lesanv *Bendigeit Vran (vab Lyr)* ; hennezh, hervez Bernard Merdrignac⁶⁴, a vefe unan eus ar « jeanted » kozh laket da ziaoul pe aerouant gant ar gristenien hag argaset war-zu tremened rak-kristen ar vro, ma oa ret lakat an anv-gwan-verb *Bendigeit* (sed « Benniget »), kement ha koTMjuriTM seurt « Bran », liammet gant pennoù troc'het ar Gelted kozh.

Arabat e ve ankouaat, evit-se, unan all e anv « Bran », eus a Iwerzhon henhont : pennden *Immram Brain* (merdeadenn Bran - Bran mac Febail⁶⁵), ma c'haller soTMjal e talvez e anv kement ha « bran » (evn), diforc'h-krenn diouzh egile all, *Bran Vendigeit* (hag e anv en iwerzhoneg *Brian*).

Patrom ar brini burzhudus o tont war sikour an dud, brini hag a vêt mil rekouret gante eta, a c'hallfe bezañ liammet gant hini ar vran-vrezel a gaver er skridoù kozh e kembraeg : er *Gododdin* hag e skridoù predeneg all gant Taliesin, koulz hag e danevell *Owein - Owain ab Urien*, mab roue pe ri *Rheged*, Bretoned an Nort, 'keta - pehini a c'hallfe bezañ diwar doare an doue kozh Lug, war veno Sakoto Ito-Morino⁶⁶, ma vez graet brini eus e dud pe goskor, sed e damm *teulu* en kembraeg, tamm pe damm pezh a oa ar *fianna* en iwerzhoneg kozh, a-hervez. Ha hervez kont bepred e oa liammet dres ar brini a-gozh, evit Kelted kozh Galia, gant kult an doue Lug.

Daoust ha gallet e vez lavaret kemend-all diwar-benn al lapoused hon eus graet anv anezho, hag i dister, « liketaer » pe « vaou » ha me 'oar ? Aze emañ an dalc'h.

Hervez ar pezh hon eus bet lennet⁶⁷ e oa Bodb (ha hi bran – pe « branez » - ha doueez vrezel war un dro) unan eus bugale an doue bras, Dagda, « aotrou Doue » Iwerzhoniz kozh, mar kredan lavaret. Ha posubl e ve eo chomet houmañ ganeomp e stumm ar « vaou » (ha Bodb aet da *v/vozw⁶⁸, marteze a-walc'h) ?

Daoust pe zaoust, petra bennak e ve orin seurt neñvad lapoused-hud (pe hudur), e tiskouez an evned-mañ, koulz hag un toullad evned burzhudus all, bezañ « kannaded » ar *Sid (Shea Yeats, ar Bed all gant hen-Iwerzhoniz)*, sed hanterourien etre ar bed-mañ hag ar bed all, ma tremener eus an eil d'egile dre an dour, evel a ouzoc'h⁶⁹, ha bout gouest kenkoulz-all da nijal ivez etre an neñv hag an douar, ur perzh hud hag a vez gant al lapoused, evel a ouzer.

Evit fed al « liketaer », avat, e c'hallfe bezañ diwar un hengoun all, plaenikoc'h, hini ar falc'hunerezh, lakomp, oc'h adkemer en ur mod all, fent pe skoempaj, ar gredennoù gozh la' 'h ae tud, ha merc'hed pe merc'hedigoù ispisial, gant seurt evned burzhudus pe marvailhus, un tamm evel a raed anv eus ar bleiz...

Pezh zo asur eo e teu ar mojennoù-se eus meur a vammenn. Da gentañ abalamour da gredennoù hollvedel, pe 'gozi', hag a gaver en holl vroioù pe sevenadurioù, an evned o vezañ - anat deoc'h - ur c'hevre naturel etre an douar hag an neñv, hogen neskar deor - mab-den - dre o yezhoù, « yezhoù an evned »⁷⁰...

Andoniet eo seurt anthopomorfism e meur a hengoun a-gozh pe a-wechall-gozh avat : hini an Hen-amzer, ma kaver roud eus an traoù-se er skridoù kozh e gregach pe e latin, el lennegezh keltiek kozh bet meneget tammoù ganeomp endeo, e lennegezh ar c'hrenn-amzer (levrioù Chaucer e saozneg-krenn, lakomp, liammet gant an hengoun dre gomz, Breizh hag all, se zo sklaer), koulz hag e meur a hengoun all, hini broioù ar Reter, hag a gaver tres pe roud anezho er c'hontadennoù deut beteg ennomp. Setu eo un dachenn gwall frank evit ar studi keñveriañ. Amañ 'gi'-mañ n'hon eus graet ken un tamm bouc'h dezhañ war dachenn ar pezh a ouzomp, sed geriadurezh ar « paour kaezh » brezhoneg !

F. Favereau

⁶³ Padal an anv plac'h « Branwen » a vefe diwar Bronwen, hervez kont.

⁶⁴ Merdrignac B 1993. *Les Vies de saints bretons durant le haut Moyen-Age*, Ouest-France Université (p. 112)

⁶⁵ Guyonvarc'h CJ 1978... *Les druides*, Ouest-France (p. 368)

⁶⁶ *Studia Celtica Japonica* n. 7 (p. 38)

⁶⁷ Gw. Chrétien J. Guyonvarc'h, *op. cit.*, & Ó Súilleabháin Seán 1963, *A handbook of Irish folklore*, London.

⁶⁸ An anv den Vaou (Le Faou) a vefe kentoc'h diwar anv ar gwez faou (gw. distagadur [vow]...)

⁶⁹ Gw. Guyonvarc'h, & Seán Ó Súilleabháin, *op.cit.* (p. 289)

⁷⁰ Gw. D. Giraudon 2000, *op. cit.*, & Lavanant Edith (*DEA* diembann diwar-benn **Soniou** F. an Uhel...)